

**РЕЗУЛЬТАТИ ОЦІНКИ ВІДВІДУВАЧАМИ АПТЕКИ РІВНЯ
ЕФЕКТИВНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ
«ДОСТУПНІ ЛІКИ»**

Панфілова Г.Л., Чернуха В.М., Лебедин А.М., Тетерич Н.В.
Національний фармацевтичний університет, м. Харків, Україна
economica@nuph.edu.ua

Резюме. В статті представлені результати соціологічного опитування відвідувачів аптеки, яка обслуговує хворих за державною програмою «Доступні ліки» в одному із обласних центрів України. Проаналізовані основні проблеми в організації відпуску лікарських засобів за вказаною програмою. За результатами систематизації даних проведеного опитування відвідувачів аптеки визначені проблеми та окреслені основні перспективи підвищення рівня ефективності фармацевтичного забезпечення хворих за умов реалізації державних гарантій у сфері медичного забезпечення населення країни.

***Ключові слова:** аптека, державна програма «Доступні ліки», соціологічне опитування, фармацевти, фармацевтична допомога, фармацевтична послуга*

Вступ. Одним із важливих напрямків реалізації державної політики в сфері охорони здоров'я є забезпечення населення ефективними, доступними та якісними лікарськими засобами (ЛЗ) у відповідності до основних цілей Національної лікарської політики ВООЗ [9-12,14]. Досягнення цих цілей дозволяє підвищувати якість надання медичної та фармацевтичної допомоги за умов існуючого ресурсного забезпечення системи охорони здоров'я, а також посилення впливу комерційної складової в організації фармацевтичного забезпечення населення країни [10,11,13].

До ефективних напрямків вирішення цих завдань розвитку вітчизняної системи охорони здоров'я є впровадження державної програми «Доступні ліки», яка розпочалась у квітні 2017 р.. Незважаючи на впровадження воєнного стану в країні зазначена програма реалізується у повному масштабі, а у 2023 р. ще була розширена за напрямками та групами хворих [4-6]. У відповідності до вимог сьогодення, стану розвитку вітчизняного

фармацевтичного ринку та напрямків реалізації зазначеної програми періодично переглядаються переліки ЛЗ, які підлягають реімбурсації за державні кошти [3]. Слід зазначити, що ВООЗ досить високо оцінила ефективність реалізації зазначеної програми, особливо відмічаючи позитивний її вплив на показники фізичної та соціально-економічної доступності ЛЗ в тих сегментах вітчизняного фармацевтичного ринку, де позиціонуються препарати із зазначеної програми [1].

На шляху реалізації державної програми «Доступні ліки» програми велика роль відводиться аптечним закладам, які сьогодні виконують багато функцій, що пов'язані з організацією пільгового фармацевтичного забезпечення населення. В той же час, аптеки залишаються закладами охорони здоров'я, які повинні отримувати прибуток, перш за все, задля формування конкурентоспроможності на вітчизняному фармацевтичному ринку. Тому питання організації ефективної роботи аптеки за умов посилення на них соціального навантаження у суспільстві мають актуальність та важливе практичне значення.

Мета. Проведення соціологічного опитування відвідувачів аптеки, які обслуговувалися за державною програмою «Доступні ліки» з метою визначення основних проблем та перспектив розвитку зазначеної програми на рівні аптечного закладу, що функціонує на роздрібному фармацевтичному ринку.

Методи та матеріали. Задля досягнення поставленої мети нами використовувалися дві групи методів. Це загальнотеоретичні (історичний, логіко-семантичний, аналітичний, порівняльний, графічний, контент-аналіз тощо) та прикладні методи, наприклад соціологічного опитування. Зазначені методи використовуються в організаційно-економічних дослідженнях проблем фармацевтичного забезпечення населення. Передбачалось проведення експрес-соціологічного опитування відвідувачів аптеки, яка обслуговує хворих за програмою «Доступні ліки» в одному із обласних центрів України.

Опитування проводилось на анонімних умовах з повної згоди респондентів. Для цього була розроблена анкета, що містила 5-ть запитань закритого типу. Анкета мала класичну структуру, тобто на початку необхідно було вказати свої дані (стать, вік та місце, де вони постійно мешкають).

Всього, в опитуванні приймали участь 52 відвідувача, які розподілилися наступним чином: жінки – 34 особи (65,38%), чоловіки – 18 (34,62%); у віці від 25 до 35 років – 2 особи (3,85%), від 36 до 45 років – 13 осіб (25,0%), від 46 до 55 років – 14 осіб (26,92%), від 56 до 65 років – 8 осіб (15,39%), від 66 до 75 років – 9 осіб (17,31%), від 76 й вище – 6 осіб (11,54%).

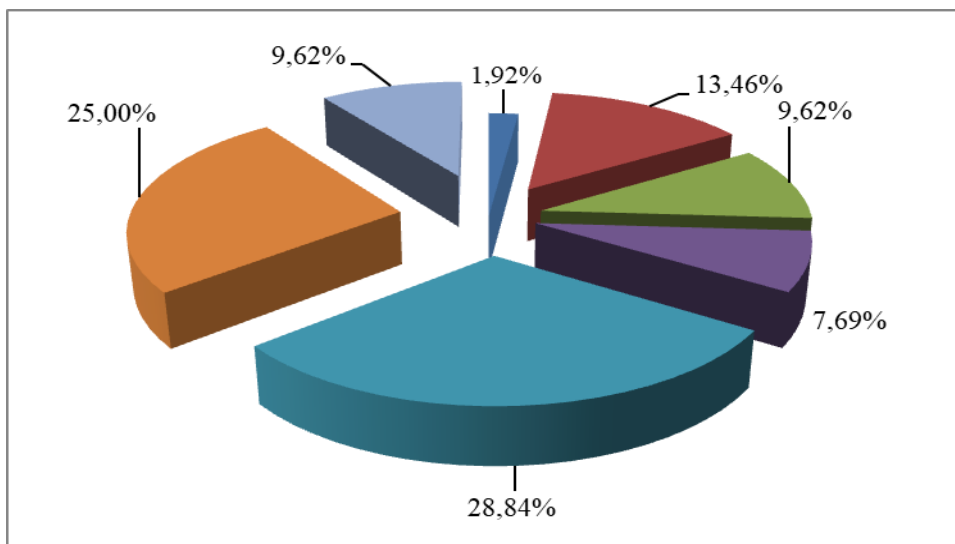
Обробка отриманих результатів опитування здійснювалась за допомогою ліцензованих програм математико-статистичної обробки даних з використанням комп'юторної техніки. Математично було доведено, що відповіді респондентів були узгодженими, а вибірка респондентів характеризувалась однорідністю відносно обраних параметрів аналізу.

Результати досліджень. За результатами обробки результатів соціологічного опитування клієнтів аптеки нами встановлено наступне.

На перше запитання нашої анкети («З якого року ви користуєтесь програмою «Доступні ліки»?») переважна більшість опитаних відповіла, що з 2021 р. (рис. 1). Практично кожен четвертий опитаний відповів, що отримує ЛЗ за цією програмою з 2022 р., а 7 осіб відмітили варіант відповіді – з 2018 р.. Всього одна особа відмітила, що вона почала отримувати ліки за вказаною програмою з 2017 р.. Таким чином можна стверджувати, що більше половини опитаних (28 осіб) відвідувачів аптеки почали отримувати ЛЗ за державною програмою «Доступні ліки» упродовж 2021-2022 рр.. Слід зазначити, що в цьому опитуванні приймали участь у переважній більшості постійні клієнти аптеки, які почали отримувати ЛЗ за державною програмою «Доступні ліки» з 2018 р., коли заклад взяв участь у її реалізації.

Запитання анкети №2 передбачало визначити думку опитаних стосовно ефективності реалізації зазначеної програми на макроекономічному рівні. Так,

приблизно половина (48,07%) опитаних клієнтів на запитання «Як ви можете оцінити ефективність реалізації державної програми «Доступні ліки»?» відмітила варіант відповіді «Ефективна». На другій позиції був представлений варіант відповіді «Високоєфективна» (25,0%), а на третій – «Існують проблеми, але в цілому ефективна» (13,45%) (рис.2).

Примітка : 2017 – 1,92%; 2018 – 13,46%; 2019 – 9,62%; 2020 – 7,69%; 2021 – 28,84%; 2022 – 25,00%; 2023 – 9,62%.

Рис. 1. Результати аналізу відповідей клієнтів аптеки на перше запитання анкети («З якого року ви користуєтесь програмою «Доступні ліки»?»)»

В цілому можна стверджувати, що опитані клієнти аптеки досить високо оцінили ефективність реалізації вказаної програми. Варіант відповіді «Неефективна» відмітили всього 4 особи, що складало 7,68% від загальної кількості респондентів.

Ефективність реалізації програми «Доступні ліки» на макро- та на мікроекономічному рівні залежить від цілого комплексу факторів, серед яких професіоналізм та компетентність фармацевтів має важливе значення. Особливо роль фармацевтів посилилась за умов впровадження воєнного стану, коли в деяких регіонах країни доступ до медичних закладів є проблематичним. Тому наступне запитання анкети було сформульоване наступним чином –

«Оцініть роботу фармацевтів, які обслуговують вас за програмою «Доступні ліки»?». Звертає на себе увагу, що на фоні досить високої оцінки функціонування зазначеної програми в цілому в системі фармацевтичного забезпечення населення країни, робота фармацевтів у зазначеному напрямку також була високо оцінена відвідувачами аптеки (рис.3). Результати обробки даних по цьому запитанню наведені на рис.3.

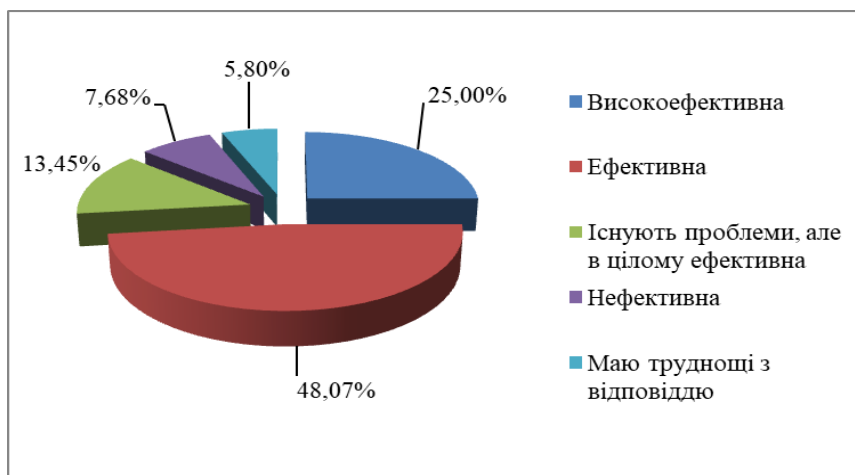

Рис. 2. Аналіз відповідей респондентів на друге запитання анкети, яке передбачало оцінити ефективність реалізації державної програми «Доступні ліки» в Україні

Рис.3. Розподіл респондентів (питома вага - %) після обробки даних відповідей на закриті запитання анкети №3 («Оцініть роботу фармацевтів, які обслуговують вас за програмою «Доступні ліки»?)

На це запитання 23 опитаних респондентів відмітили варіант відповіді «Високоєфективна та професійна», а 12 клієнтів зазначили, що робота фармацевтів є ефективною та професійною. Тобто, в цілому 35 опитаних, що складає 67,31% від загальної кількості респондентів високо оцінили роль та професіоналізм фармацевтів під час відпуску ЛЗ за програмою, що нами досліджувалась. При цьому слід зазначити, що 7 опитаних відвідувачів відмітили варіант відповіді «Неефективна, існують великі проблеми», а 5 респондентів – «Задовільна». В той же час, 5 респондентів мали труднощі з відповіддю на це запитання.

Передостаннє запитання нашої анкети передбачало визначити вплив зазначеної програми на ефективність лікування хронічних хвороб з приводу яких відвідувачі аптеки можуть звертатися до аптеки задля отримання ліків безкоштовно або з невеликою доплатою. Зрозумілим є той факт, що у разі підвищення рівня доступності ЛЗ, а також можливість їх систематичного прийому значно підвищується ефективність лікування, особливо для хронічних хворих. Саме на системне використання ЛЗ протягом тривалого часу й націлена програма «Доступні ліки» в Україні. На запитання анкети «Програма «Доступні ліки» допомогла вам підвищити ефективність лікування завдяки використанню ефективних та доступних ліків?» більше половини респондентів відповіли стримано, а саме вони відмітили варіант відповіді «Так, але є деякі проблеми» (28 осіб або 53,85%). Всього 10 опитаних (19,23%) відмітили варіант відповіді «Так, безумовно», а 6 (11,54%) респондентів відповіли негативно. В свою чергу, 8 клієнтів аптеки не змогли відповісти на це запитання. Стримана оцінка впливу програми «Доступні ліки» на ефективність лікування хронічних хвороб може бути обумовлена особливостями перебігу цих патологій (серцево-судинні захворювання, цукровий діабет I та II типу, бронхіальна астма, психічні розлади психіки, епілепсія, хвороба Паркінсона й таке інше), а також поліморбінністю хворих. На наш погляд, більш вагоме значення має соціальна значущість цієї

програми, яка суттєво розширює можливості придбання ліків хронічними хворими, а також дозволяє вивільняти кошти, що можуть бути спрямовані на задоволення інших потреб пацієнтів.

Останнє запитання анкети передбачало визначити ставлення клієнтів до роботи аптеки, в якій вони обслуговуються за державною програмою «Доступні ліки». Так, на запитання «Ви задоволені рівням обслуговування за програмою «Доступні ліки» в аптеці, в яку ви найчастіше відвідуєте?» приблизно половина опитаних (48,15%) відповіла, що «Так, але є деякі проблеми». В той же час, 15 (28,86%) респондентів відмітила, що робота аптеки є ефективною та вони повністю задоволені рівням надання їм фармацевтичної допомоги та послуги. Не можна також й не відмітити, що 7 (13,45%) опитаних клієнтів негативно оцінили рівень надання їм відповідних послуг в аптеці, яку вони найчастіше відвідують для отримання ЛЗ за державною програмою «Доступні ліки», а 6 (11,54%) клієнтів не змогли відповісти на це запитання, тому що мали труднощі з відповіддю (рис.4).

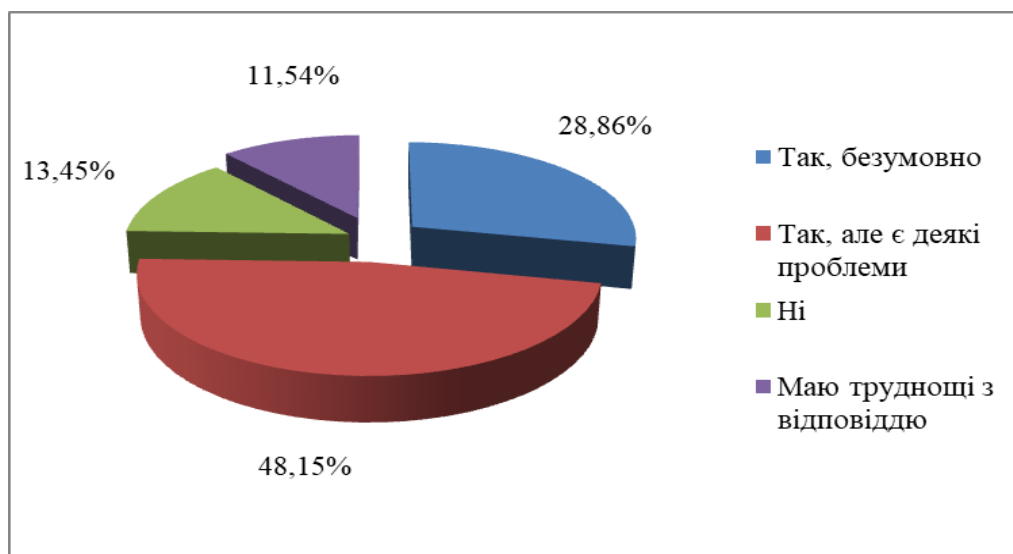

Рис. 4. Результати обробки опитування респондентів на останнє запитання анкети, що передбачало оцінку роботи аптеки («Ви задоволені рівням обслуговування за програмою «Доступні ліки» в аптеці, в яку ви найчастіше відвідуєте?»)

Як бачимо, якщо на макроекономічному рівні безумовна більшість опитаних високо оцінює ефективність реалізації зазначеної програми, то на мікроекономічному рівні (конкретний аптечний заклад) вони більш стриманіше дають високу оцінку цьому процесу.

Систематизуючи результати проведених досліджень за означеною проблематикою можна стверджувати про високу оцінку, з боку споживачів фармацевтичної допомоги та послуги, зусиль фармацевтів та держави в цілому на шляху підвищення рівня доступності ЛЗ, які необхідні для лікування хронічних патологій. Враховуючи значний соціальний вплив програми «Доступні ліки» на суспільство вважаємо за необхідне у подальшому проводити такі дослідження, зокрема за окремими напрямками її реалізації. Насамперед, одним із напрямків підвищення рівня ефективності реалізації зазначеної програми на мікроекономічному рівні є впровадження оплати за роботу фармацевта, яка пов'язана з обслуговування хворих. Надання необхідних консультативних послуг з питань режиму прийому ліків, порядку їх зберігання, особливостей застосуванні також повинні мати гідну оплату в аптеках. Це дозволить суттєво підвищити мотивацію фармацевтів та рівень ефективності обслуговування хворих.

Висновки

1. За результатами проведеного опитування відвідувачів аптеки, які отримували ЛЗ за програмою «Доступні ліки» нами встановлено, що практично кожен четвертий отримує ліки за вказаною програмою з 2022 рр.. В цілому, більше половини респондентів (28 осіб або 53,85%) відповіли, що вони стали отримувати ЛЗ за означеною програмою упродовж 2021-2022 рр..
2. Порівнюючи дані опитування по запитанням, які передбачали визначити думку респондентів стосовно ефективності реалізації програми «Доступні ліки» нами окреслена наступна залежність. В цілому, на макроекономічному рівні переважна більшість опитаних вважає, що ця програма реалізується ефективно (25,0% відмітили варіант «Високо ефективно» та 48,07% –

«Ефективно»). У разі оцінювання ефективності її реалізації на рівні конкретного аптечного закладу (мікроекономічний рівень), думка респондентів було не такою консолідованою та однозначною (Запитання №5 – 15 опитаних або 28,86% відповіли «Так», а 25 відвідувача або 48,15% відмітили варіант відповіді «Так, але є деякі проблеми»).

3. Важливим, на наш погляд, є той факт, що переважна більшість респондентів високо оцінили професіоналізм фармацевтів під час їх обслуговування за програмою «Доступні ліки» в аптеці. Так, 23 (44,23%) опитаних оцінили їх роботу, як «Високоєфективну та професійну», а 12 (23,08%) клієнтів – ефективну та професійну. Таким чином, 35 опитаних (67,31%) висловили думку, що робота фармацевтів є ефективною та здійснюється на високому професійному рівні.

4. Встановлено стримане ставлення респондентів з приводу оцінки впливу програми на ефективність лікуванні хронічних патологій у клієнтів аптеки. Так, наприклад, на запитання «Програма «Доступні ліки» допомогла вам підвищити ефективність лікування завдяки використанню ефективних та доступних ліків?» 53,85% (28 опитаних) відповіли «Так, але є деякі проблеми», а 6 (11,54%) відвідувачів відмітили негативний варіант відповіді. Це може бути наслідком того, що лікування хронічних хвороб є складним питанням, яке не може бути вирішені лише завдяки системному прийому ліків на протязі всього 2-3 років.

5. За результатами проведених досліджень окреслені основні напрямки, які на нашу думку, підвищення рівня ефективності реалізації державної програми «Доступні ліки» на рівні аптечного закладу за умов посилення соціального навантаження на фармацевтів.

Література

1. ВООЗ представила результати оцінки програми «Доступні ліки». Надано рекомендації *Щотижневик «Аптека»*. 2018. № 41 (1162). URL: <https://www.apteka.ua/article/476315> (дата звернення: 29.01.2024).

2. Глобального розширення програми «Доступні ліки» у 2024 р. не буде. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. 6 листопада, № 43 (1414). URL: <https://www.apteka.ua/article/678909> (дата звернення: 09.01.2024).
3. Наказ МОЗ України від 21.08.2023 р. № 1495 «Про затвердження Переліків лікарських засобів та медичних виробів, які підлягають реімбурсації за програмою державних гарантій медичного обслуговування населення, станом на 10 серпня 2023 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1495282-23#Text> (дата звернення: 07.01.2024).
4. Програма реімбурсації продовжує розвиватися. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 34 (1405). URL: <https://www.apteka.ua/article/672246> (дата звернення: 17.01.2024).
5. Програма реімбурсації: підсумки 2022 р. та розвиток під час війни. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 08 (1379). URL: <https://www.apteka.ua/article/659225> (дата звернення: 09.01.2024).
6. Програма реімбурсації: реалізація у 2022 р. та плани на 2023 р. *Щотижневик «Аптека»*. 2023. № 33/34 (1354/1355). URL: <https://www.apteka.ua/article/648103> (дата звернення: 19.01.2024).
7. Тарнавська Н.П. Менеджмент: теорія та практика: підручник для вузів / Н. П. Тарнавська, Р. М. Пушкар. Тернопіль: Карт-бланш, 2017. 456 с.
8. Bansal D., Purohit V.K. Accessibility and use of Essential Medicines in Health care: current progress and challenges in India. *J Pharmacol Pharmacother.* 2013. №4(1). P. 13–19. DOI: 10.4103/0976-500X.107642
9. Cameron A., Ewen M., Ball D., Laing R. Medicine prices, availability, and affordability in 36 developing and middle-income countries: a secondary analysis. *Lancet.* 2008. №373. P. 1–22. DOI: 10.1016/S0140-6736(08)61762-6.
10. Essential medicines for universal health coverage / Wirtz V.J., Hogerzeil H.V., Gray A.L., et al. *Lancet.* 2016. P. 389(16). DOI: 10.1016/S0140-6736(16)31599-9.

11. Jonathan Cali, Marty Makinen, Yann Derriennic. Emerging Lessons from the Development of National Health Financing Strategies in Eight Developing Countries. *Health Systems & Reform*. 2018. 4. P.136-145.
12. Latifah E., Kristina S.A., Suryawati S. Overview of drug availability and influencing factors in several low, lower and upper- middle countries: a systematic review search results. *Rev Artic*. 2019. №10. P. 67–72.
13. Lekhan Valeria, Dorit Nitzan Kaluski, Jakubowski Elke, *et al.* Erica Reforming the Ukrainian health system at a time of crisis. *Eurohealth incorporating Euro Observer*. 2015. 21(2). P. 14-16.
14. The availability and affordability of selected essential medicines for chronic diseases in six low- and middle-income countries / Mendis S, Fukino K, Cameron A, Laing R, Filipe A, Khatib O. // *Lancet*. 2017. №85(4). P. 279–288. DOI: 10.2471/BLT

Summary. The article presents the results of a sociological survey of visitors to a pharmacy serving patients under the state program «Affordable Drugs» in one of the regional centers of Ukraine. The main problems in the organization of dispensing medicines according to the specified program are analyzed. According to the results of the systematization of data from the survey of pharmacy visitors, problems were identified and the main prospects for increasing the level of efficiency of pharmaceutical care for patients under the conditions of implementation of state guarantees in the field of medical care of the country's population were outlined.

Key words: *pharmacy, state program, «Affordable Drugs», sociological survey, pharmacists, pharmaceutical assistance, pharmaceutical service*